

**AKSIYADORLIK TIJORAT BANKLARI FOYDA
KO'RSATKICHLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING
MUOMMOLARI VA ISTIQBOLLARI**

Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

TIFT Universiteti "Buxgalteriya hisobi" kafedrasi mudiri v.b. Iqtisodiyot

fanlari falsafa doktori, dotsent

Karimov Javoxir Nuriddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi, magistratura

tinglovchisi

O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida tijorat banklari muhim o'rin egallaydi. Aksiyadorlik tijorat banklari, xususan, o'zining moliyaviy salohiyati va faoliyat ko'rsatkichlari orqali iqtisodiyotning turli sohalariga kreditlar ajratish, investitsiya faoliyatini rag'batlantirish, to'lovlar tizimini ta'minlash kabi asosiy moliyaviy xizmatlarni amalga oshiradi. Shuning uchun banklarning foyda ko'rsatkichlarini aniqlash va ularni oshirishga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganish dolzarb masalalardan biridir. Aksiyadorlik tijorat banklarining foyda ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar ko'plab iqtisodiy, moliyaviy va tashqi omillardan iborat bo'lib, ular orasida bankning aktivlar va passivlar portfeli, kredit siyosati, kapital boshqaruvi, foiz stavkalari va davlatning iqtisodiy siyosati muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, bank faoliyatining samaradorligini oshirishda bozor talablarini to'g'ri anglash, mijozlar bilan samarali munosabatlarni o'rnatish va raqobatbardoshlikni ta'minlash kabi omillar ham alohida e'tiborga olinishi zarur.

Bundan tashqari, aksiyadorlik tijorat banklari foyda ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillarni chuqur tahlil qilish orqali ularning kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini aniqlash mumkin. Banklar faoliyatida kutilmagan xavf-xatarlarni boshqarish, investitsiya strategiyalarini to'g'ri shakllantirish, kredit resurslarini samarali taqsimlash hamda moliyaviy texnologiyalardan foydalanish orqali raqobatbardoshlikni oshirish asosiy muhim vazifalardan biridir.

Shuningdek, banklar oldida turgan asosiy muammolardan biri bu – davlat va xususiy sektor o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishi, tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy bazaning rivojlanishi hamda xalqaro bozorlar bilan aloqalarning kengayishi natijasida yuzaga keladigan yangi iqtisodiy sharoitlarga moslashishdir. Ayniqsa, globallashuv jarayonida xalqaro moliya bozorlarida sodir bo'layotgan o'zgarishlar, raqamli bank xizmatlarining kengayishi va fintech kompaniyalarining kuchayishi banklar faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Aksiyadorlik tijorat banklari foyda ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni to'g'ri aniqlash va hal qilish banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Quyida ushbu muammolarning asosiy turlari keltirilgan.

➤ Banklar kreditlar orqali asosiy daromad manbalarini shakllantiradi, ammo kreditlarning qaytarilmasligi yoki kechiktirilishi, ya'ni muammoli kreditlar, bank foydasini sezilarli darajada kamaytiradi. Kredit risklarini to'g'ri boshqarmaslik bankning foydasini qisqartiradi va uning moliyaviy ahvoriga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

➤ O'zbekistonda bank sektorida raqobat tobora kuchayib bormoqda, xususan, fintech kompaniyalarning bank xizmatlari bozoriga kirishi, banklarga raqamli xizmatlar bo'yicha raqobat muhitini kuchaytirmoqda. Raqobatni yengib o'tish uchun banklar innovatsion yechimlar va xizmatlarni taklif qilishlari lozim, aks holda raqobatchilarga mijozlarni yo'qotish ehtimoli ortadi.

➤ Bankning yetarli likvid mablag'larga ega bo'lmasligi, uning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Likvidlikni noto'g'ri boshqarish natijasida bank operatsion faoliyatida uzilishlar yoki hatto moliyaviy yo'qotishlar yuzaga kelishi mumkin.

➤ Bank foydasiga inflyatsiya darajasining oshishi va foiz stavkalarining o'zgarishi sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya darajasining yuqoriligi banklarning kredit va depozitlar bo'yicha foiz stavkalarini moslashtirish zaruratini tug'diradi. Bu holatda mijozlarning talabini to'g'ri boshqarish va ularning manfaatlarini inobatga olish qiyinlashadi.

➤ Bank faoliyatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan kadrlar malakasi va boshqaruv jarayonlarining samaradorligiga bog'liq. Malakali kadrlarning yetishmasligi, rahbariyatning noto'g'ri qarorlari yoki strategik rejalarning yetarlicha ishlab chiqilmasligi bank foydasini kamaytiradi.

➤ Davlat tomonidan qabul qilinadigan yangi me'yoriy-huquqiy hujjatlar bank faoliyatini tartibga solishda o'z ta'sirini o'tkazadi. Cheklovlar yoki talablarning tez-tez o'zgarishi banklarning moslashishiga va biznes rejalarni qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi. Bu esa operatsion xarajatlarni oshirishi va foydani qisqartirishi mumkin.

➤ Bank sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etish sekinlashganda, mijozlarning talablariga moslashish qiyinlashadi. An'anaviy xizmatlardan foydalanishning ko'p qolishi yoki zamonaviy bank texnologiyalarining samarasiz joriy etilishi banklarning raqobatbardoshligini pasaytirishi va foydasini kamaytirishi mumkin.

Ushbu muammolarni hal qilish banklarning moliyaviy barqarorligi va foyda ko'rsatkichlarini oshirishga yordam beradi.

Aksiyadorlik tijorat banklarining foyda ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi muammolarni hal qilish uchun bir qator samarali yondashuv va yechimlar mavjud.

○ Banklar kredit portfelini turli sektorlar va geografik hududlarga diversifikatsiya qilish orqali kredit risklarini kamaytirishi mumkin. Bu muammoli kreditlarning konsentratsiyasini kamaytiradi va xavf-xatarlarni boshqarishga yordam beradi.

○ Kredit olishga talabgor mijozlar to'g'risidagi ma'lumotlarni chuqur o'rganish va kredit reyting tizimini joriy qilish orqali muammoli kreditlar hajmini kamaytirish mumkin.

○ Banklar kreditlar qaytarilishining muddatlarida va sifatida muammolarni oldindan aniqlash maqsadida doimiy monitoring tizimlarini yo'lga qo'yishlari zarur.

○ Banklar fintech kompaniyalar bilan raqobat qilish uchun raqamli va innovatsion xizmatlar, mobil banking, onlayn kreditlash kabi texnologiyalarni faol

joriy etishi kerak. Mijozlarga tezkor va qulay xizmatlar ko'rsatish bankning raqobatdagi ustunligini oshiradi.

○Yangi mijozlarni jalb qilish va mavjud mijozlarni saqlab qolish uchun shaxsiylashtirilgan xizmatlar ko'rsatish, loyallik dasturlarini taklif qilish va mijozlarning talablari va ehtiyojlariga mos keladigan xizmatlarni rivojlantirish muhim.

○Banklar o'zlarining kundalik va uzoq muddatli majburiyatlarini bajarish uchun yetarli likvid mablag'larni saqlashlari kerak. Bu maqsadda likvidlikni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish, likvidlik buferlarini yaratish va qisqa muddatli moliyalashtirish manbalaridan samarali foydalanish talab etiladi.

○Banklar turli xil manbalardan depozit va moliyalashtirish olish imkoniyatlarini kengaytirish orqali likvidlik xavfini kamaytirishlari mumkin.

○Foiz stavkalari o'zgarishiga nisbatan banklar yuqori moslashuvchanlikka ega bo'lishi uchun kredit va depozitlar bo'yicha mos stavkalarni belgilash tizimini ishlab chiqishlari lozim. Bundan tashqari, derivativ instrumentlar orqali foiz stavkalari xavfini boshqarish mexanizmlaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

○Inflyatsiya darajasi oshgan taqdirda, banklar o'z xizmatlarining narxlarini qayta ko'rib chiqishlari va moslashtirishlari kerak. Bu mijozlar uchun ham manfaatli bo'lishi lozim, shuningdek, bankning foyda marjasini himoya qilishga yordam beradi.

○Bank kadrlar siyosatini takomillashtirishi, malakali mutaxassislarni jalb qilish va xodimlarni doimiy ravishda malakasini oshirish uchun o'quv dasturlarini joriy etishi lozim.

○Bank boshqaruvi zamonaviy korporativ boshqaruv tamoyillariga asoslanishi kerak. Strategik qarorlar qabul qilish jarayonini takomillashtirish va samarali boshqaruv tizimlarini joriy qilish bank faoliyatining muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

○Banklar davlat tomonidan kiritiladigan yangi me'yoriy-huquqiy talablar va o'zgarishlarga tezkor moslashish uchun huquqiy maslahatchilar va moliyaviy mutaxassislar jamoasini shakllantirishlari lozim.

○ Davlat organlari bilan yaqindan hamkorlik qilish, yangi me'yoriy talablar joriy etilishidan oldin tegishli tayyorgarlik ko'rish va lobbistlik faoliyatini olib borish muhim.

○ Banklar texnologik jihatdan rivojlanish, raqamli xizmatlar ko'rsatish va yangi moliyaviy texnologiyalarni joriy etish orqali mijozlar ehtiyojlariga tezroq javob berishi mumkin. Bu fintech kompaniyalari bilan raqobatni yengish va mijozlar bazasini kengaytirishga yordam beradi.

○ Banklarning raqamli texnologiyalardan keng foydalanishi bilan bir qatorda, kiberxavfsizlik muammolarini hal qilish ham dolzarb bo'lib qoladi. Kiberhujumlardan himoyalanih va mijozlar ma'lumotlarini xavfsiz saqlash muhim vazifalardan biridir.

Ushbu yechimlar aksiyadorlik tijorat banklarining foyda ko'rsatkichlarini yaxshilash va ularni raqobatbardosh qilish yo'lida muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Aksiyadorlik tijorat banklarining foyda ko'rsatkichlari bankning umumiy moliyaviy barqarorligi va rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Bank faoliyatiga ta'sir etuvchi muammolar, jumladan, kredit risklari, likvidlik muammolari, raqobatning kuchayishi, foiz stavkalari va inflyatsiya o'zgarishlari, me'yoriy-huquqiy cheklovlar va texnologik qoloqlik, bankning foydasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolarni chuqur tahlil qilish va ularga samarali yechimlar topish bankning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Muammolarni hal qilish uchun banklar kredit va likvidlik risklarini diversifikatsiya qilish, raqobatbardoshlikni oshirish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, mijozlarga zamonaviy raqamli xizmatlarni taqdim etish va malakali kadrlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur. Shu bilan birga, foiz xavfini boshqarish, inflyatsiya ta'sirini minimallashtirish va davlat tomonidan kiritiladigan me'yoriy-huquqiy talablar bilan moslashish muhim omillar hisoblanadi. Banklar raqamli transformatsiya va kiberxavfsizlikni mustahkamlash orqali fintech kompaniyalari bilan samarali raqobat qilishlari va mijozlar bazasini kengaytirishlari mumkin. Innovatsion xizmatlar ko'rsatish va zamonaviy boshqaruv tamoyillarini joriy etish orqali aksiyadorlik tijorat banklari o'z faoliyatini samarali

tashkil etib, foyda ko'rsatkichlarini oshirishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, aksiyadorlik tijorat banklarining muvaffaqiyati o'z vaqtida risklarni to'g'ri boshqarish, yangi texnologiyalarni joriy etish, mijozlar ehtiyojlarini to'g'ri anglash va davlat tomonidan kiritilayotgan me'yoriy o'zgarishlarga moslashuvchanlikka bog'liq. Shu tariqa, banklar o'z foydasini oshirib, iqtisodiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi.